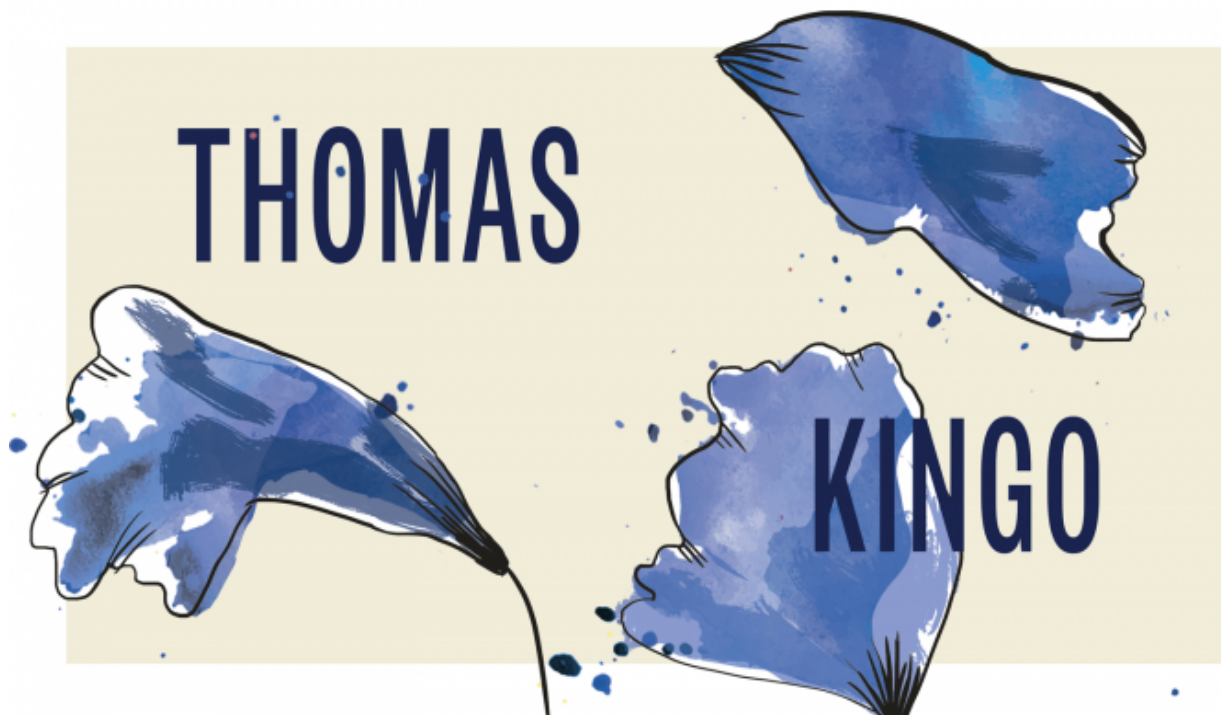

Kingo bedriver poetisk rovdrift på naturen, men ender alligevel med at hylde den

Tanken i Thomas Kingos »Fjerde aftensang« er, at menneskene er underlagt samme lov som vores omgivelser i naturen. Vi skal dø, og mens vi lever, fordærves vi af synd og samvittighedsnag

Sofie Holm Larsen

5. juni 2020

Kun i rent teknisk forstand er Thomas Kingos »fjerde aftensang« fra 1674 et naturdigt. Dets bærende tema er altings forgængelighed og menneskelivets korthed, og for at illustrere dette bruger digteren solen, der går ned, blomsten, der visner, og græsset, der bliver til hø.

Teksten bestod i originaludgaven af 14 strofer indeholdende adskillige gentagelser. I salmebogen fra 2002 er stroferne kortet ned til seks, og to af dem er tilmed slået noget hårdhændet sammen. Vi har her valgt at bringe otte, for nemheds skyld i moderniseret retskrivning, med enkelte ordforklaringer. Derved bliver der mulighed for at vise, at digtets anvendelse af naturbilleder ikke foregår så enkelt, som det måske kan se ud til i første omgang.

I sin kontekst, *Aandelige Siunge-Koor*, præsenteres salmen som en ramme om aftenandagten, med tid og rum for eftertanke, selvransagelse. Dagen går på hæld i første strofe, og i den sidste går jeget til ro. Salmen vil gennem dette interval gøre mennesket til sit eget livs rolige, tænksomme betragter. Altså skal der oprettes en serie retoriske positioner.

En omstridt ormesæk

I de to første strofer beskrives aftenens komme som et anliggende for alle (»Hver arbejdsmand«) og for den talende selv. I stroferne 3 og 5 taler jeget til sig selv, til »min sjæl«. I strofe 4 taler naturen til jeget, opfordrer det til at »læse« i sine omgivelser. I stroferne 6-13, hvoraf her som sagt kun er bragt tre, henvender jeget sig direkte til Gud. Og endelig i slutstrofen påkalder jeget Guds

sendebude, den mægtige herskare af engle, for så til allersidst at tiltale kroppen, den omstridte *ormesæk*, digterens dristigt valgte metafor for menneskelegemet i al dets ildelugtende dødelighed.

Netop dette billede, men såmænd også en række andre, var for meget for redaktionen af *Evangelisk-christelig Salmebog* (1798), der beskar og censurerede Kingo eftertrykkeligt for at kunne indpasse ham i borgermoralen – og det med gennemgribende omkostninger for hans barokegenart, for nu at citere Erik A. Niensens store bog om salmisten (2010). Heri hedder det også generelt, at den barske, fromme og poetisk drevne Kingo har været en harsk udfordring for senere tiders smag.

Et vidnesbyrd herom finder man i det faktum, at netop »Den klare sol« først langsomt vandt indpas i salmebøgerne, i hvert fald de autoriserede, de officielle. Første gang den optrådte i en salmebog, var i 1892 (*Salmebog for Kirke og Hjem* med stroferne 1, 2, 6, 7, 9 og 14), og senere dukkede den mere eller mindre redigeret op i en række salmebogstillæg. Først i 1953 fik den kongeligt stempel med tre hele strofer og to, der var klippet sammen af fire. Men vel at mærke uden ormesæk! I stedet stod: »Gå hen, min krop, og sov,« for tænk, hvis man hos nogen kom til at vække anstød!

Blå bog

Thomas Kingo (1634-1703)

- Væversøn fra Slangstrup. Teologisk eksamen 1658. 1668-77 sognepræst i Slangstrup, derefter biskop over Fyns Stift.
- Skrev hyldestdigte, lejlighedsdigte og kærlighedslyrik, men er bedst kendt som forfatter til tre store salmeværker (1674, 1681, 1689), hvorfra 2020-salmebogen medtager 82 numre. Her bliver han kun overgået af Grundtvig.

Heri er der den ironi, at den modsætning lige nøjagtig er, hvad »Den klare sol« drejer sig om, nemlig menneskets magelighed over for de afgørende livsspørgsmål og den enkeltes dovne tilbøjelighed til at fortrænge sit blodige eksistensdrama.

Kamp mellem liv og død

Dette dybe personlige anliggende præsenteres i de indledende strofer som en kamp mellem livet og døden, lyset og mørket. Så træder jeget ud i »det duggefulde græs« og betragter den blomst, der om morgenen stod så smukt, men nu hænger slapt, som fældet af dødens le. Tanken er, at menneskene er underlagt samme lov som vore omgivelser i naturen. Vi skal dø, og mens vi lever, fordærves vi af synd og samvittighedsnag.

Denne selvbevidsthed sættes på spidsen i originalens strofe 9, hvor jeget beder Gud om tilgivelse og ydermere anmoder ham om med sin stærke hånd at kaste synderne ned på havets bund, hvor der jo er masser af plads. I sandhed en uøkologisk tanke, fostret i den uskyldsånd, som Troels Trier i sin tid persiflerede i sangen »Dengang far var dreng« (1985):

*Dengang var der ingen forurening og miljø,
Nej, hvis man havde noget affald, blev det bar' smidt i en sø.
Og alt det dér med grundvand var der ikke noget med.
Nej, hvis man havde noget giftigt, blev det bare gravet ned.
Og vi åd røde pølser, fyldt med plastic og nitrit,
og vi ku' ses i mørke, for vi åd osse optisk hvidt.
Det gav hjerneskader, dårlig ånde, dårlig teint.
Der var ingen forurening dengang far var dreng.*

Hvad synd og samvittighed angår, var Thomas Kingo anno 1674 udi egen forståelse from. Men hans billedbrug afslører ham som i dobbelt forstand syndig: ikke blot hovmodig, liderlig, pengegrisk, eller hvad digteren nu selv ville bruge af nedsættende adjektiver, men også besat af tillid til menneskets udvalgte, privilegerede position som stående uden for, ja, over naturen.

Denne kristne idé udtrykker digtet nu ellers nuanceret og smukt. Som naturbillederne illustrerer, er forgængeligheden det fælles vilkår for blomsten, græsset og os, men vi får til forskel fra dem nåden skænket af Gud. Hvor planterne må leve én gang og siden dø, genrejses vi ved Guds barmhjertighed og vil genopstå til et evigt liv. Det er, hvad der udtrykkes i slutningen, hvor jeget lægger sig til at sove i forvisningen om at skulle vågne hele to gange:

*Gud skal i morgen dig
vække her
men siden dér,
til liv evindeligt.*

Naturen som mere end et spejl

Her kunne man for så vidt godt lukke sin læsning ned af »Den klare sol« som naturdigt. Men teksten er mere kompleks end som så. For det første rummer den et par signifikante bibelhenviisninger, men den bruger faktisk også naturen som andet og mere end blot spejl for det til døden hjemfaldne jeg.

At det er med menneskene som med græs, får vi at vide i Salmernes Bog, det kendte sted, hvor det så fint poetisk hedder:

*Menneskets liv er som græsset,
det blomstrer som markens blomster;
når vinden blæser hen over det, er det der ikke mere,
dér, hvor det stod, ser man det ikke mere.
Men Herrens troskab varer fra evighed til evighed«
(103, 15-17)*

Samt tilsvarende i Esajas' Bog:

*Græsset tørrer ind, blomsterne visner, men vor Guds ord forbliver til evig tid
(40, 8)*

Jo, Kingos salme lever op til genrens kriterier ved ikke alene at være pronominel, så alle kan identificere sig med dens »jeg«, og ikke kun være rituel, så man kan følge dens bevægelse fra fortvivlelse til fortrøstning, men samtidig være forankret i Skriften, så digtets ord vælges med støtte i dennes autoritet.

Vi har indtil nu kun undersøgt de af tekstens naturbilleder, som trådte direkte frem i beskrivelserne af solen, græsset og blomsten. Men niende strofes metafor »syndens rod« peger jo tilbage på strofe 6: »da jeg af rode randt« og strofe 7: »Og gav mig i din søn en anden vokse-rod«. Her har vi klart nok at gøre med en noget større vækst. Nu bliver mennesket snarere implicit sammenlignet med et træ, der som andre træer nok er underlagt forgængelighedens lov, men på hvilket Gud jo har »podet« sin søn og dermed givet os dels tilgivelse for vore synder, dels et liv efter døden. På teologisk ville man sige, at det syndige menneske, der har sin rod i Adam, får Frelseren skænket eller indpodet som sin nye begyndelse.

Men lidt tilspidset kan man konkludere, at skønt digteren driver poetisk rovdrift på naturen, så hører denne udnyttelse op, da Kingo (ubevidst) hylder naturen ved at bruge den præcis dér, hvor han vil fortælle os, at mennesket står over den eller uden for den.

Kingo: Den fjerde aftensang

1

Den klare sol går ned, det kvælder mer og mer,
hver arbejdsmand er træt og sig om hvile ser.
En dag jeg nærmer' er ved døden end som før;
tiden mig
så sagtelig
oplukker dødens dør.

2

Her skiftes tiden om, her veksles dag og nat,
af solen bliver kun en skygge efterladt,
så verdens herlighed omsider ende får;
mørken grav
og ormegnav
vi sidst i verden når.

(...)

4

Jeg træder nu ud i det duggefulde græs,
naturen siger mig: »Bi lidt, stå her og læs:
Se morgen-blomsteret, hvor det er falmet nu!
Det var fragt,
nu er det lagt.
Ak, kom det dog i hu!«

5

Min sjæl, vær rolig lidt, mens jeg mig tænker om,
hvad dog min Gud han er langmodig, mild og from.
Jeg ser mit kontrafej i blomster og i hø.
Dag og nat
mig lærer brat,
at jeg engang skal dø.

6

Tak, tusind gange tak, o Gud, som evig er
og udi tiden dog slig omhu for mig bær'!
Fra første øjeblik, da jeg af rode randt,
af mit ler
du gjorde mer,
end jeg kan sige grant.

7

Du toed' mig ud af mit syndig fødeblod,
og gav mig i din søn en anden vokse-rod.
Du har opklækket mig udi dit rene ord.
Ja, min sjæl
så tit og vel
er spised' ved dit bord.

(...)

9

Men, o min Gud, tilgiv, hvad jeg mod dig har brudt,
agt ej de spirer, som af syndens rod er skudt.
Løs min samvittighed af sine synders bånd,
kast dem ned
i evighed
i havet med din hånd!

(...)

14

Kom, mægtig englehær, lys Herrens ro og fred
på sjæl og legem, og hvad mer mig kommer ved!
Gak, ormesæk, og sov! Gud skal i morgen dig
vække her,
men siden der
til liv evindelig.

Ordforklaringer:

1. kvælder: bliver aften. – sig efter hvile ser: ser efter hvile. – end som: end
2. skiftes om: forandres.
4. Bi: vent. – blomsteret: blomsten. – fragt: smukt
5. hvad: hvor. – from: god. – mit kontrafej: billedet af mig. – brat: på kort tid
6. slig: sådan. – af rode randt: blev født. – ler: nl. kroppen. – grant: præcist
7. toed: vaskede. – opklækket: opfødt
9. brudt: begået. – agt: æns
14. gak: gå. – der: nl. i himlen